

General-pukovnik
Ljubo VUČKOVIĆ

KARAKTERISTIKE DEJSTAVA DRUGE ARMIIJE OD TUZLE DO CELJA

Zimske operacije 1944/45. Jugoslovenska armija je vodila radi stvaranja povoljnih operativno-strategijskih uslova za prelazak u završnu ofanzivu. U tim operacijama 2. armija je imala značajnu ulogu u stvaranju važnog operativno-strategijskog oslonca u istočnoj Bosni, u centru grupisanja snaga za završne operacije za oslobođenje zemlje.

S obzirom na vreme i uslove izvođenja borbenih dejstava, ciljevi koji su bili postavljeni pred komandu 2. armije, kao i druge karakteristike na tom delu našeg ratišta, dejstva 2. armije — od njenog formiranja 1. januara 1945. godine iz sastava Južne operativne grupe: 14. korpus (23. 25. i 45. divizija), 17. udarna divizija, 28. divizija, 1. 2. i 3. artiljerijska brigada i kasnije inženjerska brigada — posle forsiranja r. Drine na širokom frontu iz Srbije u istočnu Bosnu, gde se već nalazio 3. korpus (27. i 38. divizija koji je u operativnom pogledu stavljen pod komandu 2. armije) pa do definitivnog slamanja otpora neprijatelja, mogu se podeliti u dve faze: prvu, operacije u istočnoj Bosni koje su trajale od 1. januara do 21. aprila 1945 (zimski ofanziva) i, drugu, operacije desnom obalom r. Save koje su trajale od 22. aprila do kraja rata (prolećna ofanziva).

Taktičko-operativne situacije u januaru 1945. godine u istočnoj Bosni karakterisale su se vrlo nepovoljnim uslovima za dejstva 2. armije. Neprijatelj je držao jako utvrđena uporišta (Bijeljino, Brčko, Modrič, Gračanicu, Doboj, Vlasenicu, komunikacije u Posavini i Semberiji, kao i u dolini reka Bosne i Tinje), koja su bila periferno raspoređena prema slobodnoj teritoriji i oko glavnog centra istočne Bosne — Tuzle, i koja su mu služila kao polazne baze za koncentrično ugrožavanje slobodne teritorije i ometanje dejstva 2. armije. S obzirom na znatnu opustošenost istočnobosanske operacijske zone i visok sneg na tom području (naročito u vremenu od 1. januara do 20. februara), operacije jedinica 2. armije su bile prilično otežane, naročito na južnom sektoru te zone. Držanjem Vlasenice i Bijeljine, na primer, neprijatelj je neposredno ugrožavao komunikacije Tuzla — Zvornik — Loznica, koja je tada predstavljala jedinu vezu sa Srbijom, odakle se 2. armija snabdevala.

U to vreme neprijatelj je na ovom području raspolagao ovim snagama: 7. SS divizijom, Pukovskom borbenom grupom 21. SS divizije »Skenderbeg«, 963. tvrđavskom brigadom »Kloc« (jačine 5 bataljona) i 12. ustaško-domobranskom divizijom. Osim toga, na Majevici je bila prikupljena i glavnina četnika Draže Mihailovića, raspoređena u uporištima i na komunikacijama, sadejstvujući sa nemačkim snagama i muslimanskim mesnim oružanim formacijama (jedinice zelenokadrovaca).

Osnovna namera neprijatelja je bila da ponovo uspostavi front na levoj obali r. Drine, severno od Zvornika do ušća Drine u Savu, i na taj način desno krilo svog fronta (u Sremu) produži u istočnu Bosnu, a da koncentričnim dejstvom iz svojih polaznih baza prema glavnom centru istočne Bosne — Tuzli razbije snage 2. armije, osigura i obezbedi sarajevsku grupaciju da ne bude odsečena u dolini r. Bosne i da, naposljetku, ovlada slobodnom teritorijom. Zbog toga je neprijatelj iz šire prostorije, koja se proteže istočno od Sarajeva ka Vlasenici, uputio 22. diviziju.

Snage 2. armije su posle uspešnog forsiranja r. Drine stvorile i obezbedile veliku slobodnu teritoriju u istočnoj Bosni, tako da su onemogućile stvaranje neprijateljevog fronta na r. Drini. Jedinice 2. armije su, osim toga, presekle sve komunikacije u njenom zahvatu i stvorile povoljne uslove za kasnije izbijanje u dolinu r. Bosne, ali su se pri tom našle u teškim zemljišnim uslovima, tako da su, osim veoma otežanog snabdevanja, gotovo sa svih strana bile

opkoljene jakim neprijateljskim snagama, koje je kasnije trebalo razbijati i uništavati. Novoformirane jedinice 2. armije bile su nedovoljno izvežbane i bez većeg ratnog iskustva, a slaba komunikativnost i nedostatak sredstava za brzo prebacivanje jedinica sa jednog pravca na drugi, u uslovima dejstava po unutrašnjim operacijskim pravcima, još više su otežavali inače tešku situaciju. Zato se štab 2. armije odlučio da veoma jake snage, sastavljene od delova tri divizije, prebaci na sektor Vlasenice, radi razbijanja i uništenja neprijatelja u toj oblasti, zatim da sa jednom divizijom likvidira neprijateljeva uporišta na komunikaciji od Brčkog ka jugu, a sa tri divizije da zatvori pravce od Bijeljine, Srnice i Gračanice ka Tuzli, dok je jednu diviziju zadržao kao rezervu u rejonu Tuzle.

Tok te operacije karakterišu tri značajne etape. U prvoj etapi, koja je trajala od 1. januara do 20. februara 1945. godine, vodile su se teške borbe sa težištem na istočnom delu armijskog operacijskog rasporeda, na komunikaciji Sokolac — Vlasenica — Zvornik, u dolini Drine, i oko Bijeljine. Borbe su otpočele oko rejona Vlasenice, i to pod vrlo teškim uslovima (dubok sneg, hladnoća i magla), gde su napadali delovi 27. i 45. divizije 2. armije, kao i nešto južnije, gde je 22. nemačka divizija nastojala da se probije ka severu. Istovremeno je nekoliko grupa četnika i ustaša, od kojih su neke dostizale jačinu i do 1000 ljudi, ugrožavalo iz pozadine te naše snage, olakšavajući na taj način dejstva nemačkim snagama. Zbog toga je 2. armija, u celini, pa i svaka njena divizija pojedinačno, bila prinuđena da odvoji jake snage: štab 2. armije — 38. diviziju, a divizije čitave brigade, za razbijanje i neutralisanje četnika i ustaša u sopstvenoj pozadini. Na taj način je proboj 22. nemačke divizije prema severu bio jako usporen, tako da se ona, sredinom januara, jako »istegla« i zastala na komunikaciji severno i južno od Vlasenice, što je 2. armija iskoristila i težište operacije prenela sa Vlasenice na područje Bijeljine.

Za oslobođenje Bijeljine, koju su branili Pukovska borbeni grupa 21. SS divizije »Skenderbeg« i delovi 12. ustaško-domobranske divizije, štab 2. armije je odredio 17. i 28. diviziju.

U prvom naletu, izjutra 17. januara, jedna brigada 17. divizije i jedna brigada 28. divizije probile su spoljnu odbranu grada na kojoj su bile angažovane prilično jake snage neprijatelja, ali nisu uspele da prodru u grad. Zbog snega, koji je stalno padao, i magle avijacija nije mogla da podržava dejstva tih jedinica, a artiljerijska vatra i vatra teškog naoružanja nisu mogle da budu dovoljno precizne.

U kasnijim napadima, sve do kraja januara, koji su uglavnom vršeni noću, formirane su udarne i jurišne grupe, sa ciljem da se probiju u grad, ali one nisu uspele zbog visokog snega, vedrih noći i mesečine. Borbe oko Bijeljine, sa manjim ili većim prekidima, produžene su sve do 3. februara, ali zbog jakog otpora koji se, uglavnom, ispoljio u neprijateljevoj veoma organizovanoj i sasređenoj vatri, kao i zbog nedostatka municije, naročito artiljerijske, u vrlo nepovoljnim vremenskim uslovima, sa mladim borcima i nižim starešinama neiskusnim za vođenje tako složenih borbi oko jako utvrđenog naseljenog mesta, divizijama 2. armije nije uspeo da oslobode Bijeljina.

U međuvremenu je, 3. februara, 22. nemačka divizija uspeła da se probije sa svojim prednjim delovima do Zvornika, koristeći se naročito neposrednutošću suprotne obale uske doline r. Drine, odakle se jačom vatrom moglo lako sprečiti bilo kakvo kretanje komunikacijom na levoj obali te reke. Ukazale su se, međutim, povoljne mogućnosti za eventualno razbijanje i uništenje jako razvučenih neprijateljevih snaga u dolini Drine, pa je stoga štab 2. armije izvršio pregrupaciju svojih snaga. Sa bijeljinskog fronta izvučena je 17. divizija, te je sa njom i 27. divizijom 9. februara u 3 časa otpočeo napad na neprijatelja. Te dve divizije su uspele da 11. februara, u ogorčenim borbama u kojim su pojedini položaji često prelazili po nekoliko puta iz ruku u ruke, preseku 22. nemačku diviziju između ušća r. Kamenice i s. Sarami na dve grupe, što je stvorilo uslove za njeno konačno uništenje.

Da bi olakšao situaciju kod 22. nemačke divizije u dolini Drine, neprijatelj je jačim snagama preduzeo napad sa pravca s. Gračanica ka Tuzli, gde se već nalazila 45. divizija i ozbiljno ugrozio Tuzlu. Zbog toga je 17. divizija izvučena sa fronta prema 22. nemačkoj diviziji i upućena u rejon Tuzle, što je olakšalo 22. nemačkoj diviziji da nastavi probijanje ka severu.

Da bi sprečio dalje probijanje nemačkih snaga ka severu, Vrhovni štab je prebacio 2. proletersku diviziju iz Srbije u Bosnu, koja je 12. i 13. februara sa dve brigade forsirala r. Drinu u rejonu s. Branjevo i zaustavila dalje probijanje nemačkih snaga ka severu. Nakon pristizanja 2. proleterske divizije, pregrupisane su 27, 38. i 25. divizija i izvršeni novi napadi na 22. nemačku diviziju koja je, napokon, blokirana, tako da je predstojalo njeno potpuno uništenje. Međutim, nemačka komanda je radi spasavanja 22. divizije 15. februara uputila jake motorizovane snage iz pravca Bijeljine preko s. Janja ka jugu. Nakon vrlo teških borbi Nemci su

uspeli da se noću između 18/19. februara spoje sa snagama 22. divizije i da, potom, u toku 19. i 20. februara, izvuku njene preostale delove.

U početku *druge etape* koja je trajala sve do 1. aprila, osnovna dejstva 2. armije izvodila su se na suprotnom kraju istočnobosanskog vojišta, na prostorijski Doboj — Brčko — Bijeljina. Opšti zadatak 2. armije bio je da se preseku neprijateljeve komunikacije na toj prostorijski i stvore uslovi za izbijanje u dolinu r. Bosne.

Već 24. februara, 45. divizija je svojim prednjim delovima izbila u dolinu r. Bosne i zauzela s. Brijesnica, dok je 25. divizija presekla komunikacije između Doboja i Brčkog, 14. marta oslobodila Modrič i izbila na desnu obalu r. Bosne.

Jedino 17. i 28. divizija, dejstvujući na severnom delu operacijskog područja oko Bijeljine i na komunikaciji Bijeljina — Brčko, nisu imale značajnih uspeha, jer je neprijatelj nastojao da po svaku cenu, upornim, odbrambenim, pa i aktivnim dejstvima, što više odbaci snage 2. armije i tako obezbedi južni bok sremskog fronta.

Ukupna dužina fronta dejstava 2. armije, polovinom marta, protezala se na oko 130 km. Zbog pogoršanja neprijateljeve situacije oko Sarajeva, gde su naše jedinice već vodile borbu oko spoljne odbrane toga grada, a i zbog neposredne pretnje da će 2. armija definitivno preseći sve komunikacije u dolini r. Bosne, odseći neprijateljevu sarajevsku grupaciju sa severa i sprečiti njeno eventualno izvlačenje, neprijatelj je na području severozapadno od Tuzle otpočeo jaka ofanzivna dejstva s ciljem da se jedinice 2. armije što dalje odbace od reka Bosne i Save.

Snage popunjene 22. nemačke divizije, potpomognute ustašama, četnicima i zelenokadrovcima, 19. marta su uglavnom napale od Brčkog, a veoma jakim snagama od Bijeljine ka jugu. U isto vreme je 117. nemačka divizija (dovedena iz pozadine sremskog fronta) napala iz Šamca glavnim pravcem ka Gradačcu, dok je glavnina borbene grupe »Gajger« napadala iz Doboja, dolinom Spreče, ka Gračanici.

Ubacivanjem 23. divizije, front se donekle 23. marta stabilizovao na liniji Ozren — Trebavac, ali je pet dana kasnije, 28. marta, na sektoru s. Srnice, neprijatelj ponovo pošao u napad, duboko se uklinivši preko Majevica i tako neposredno ugrozio Tuzlu. Iako su protivnapadom armijske rezerve povraćeni najugroženiji delovi armijskih položaja, tek je 31. marta neprijateljev ofanzivni elan počeo da popušta, što je stvorilo uslove da noću između 31. marta i 1. aprila snage 2. armije izvrše opšti protivnapad 23. 28. i delo-

vima 17. divizije i da, potom, u toku 1. aprila razbiju glavninu 22. nemačke divizije na pravcu ka Srebrniku.

Na taj način je inicijativa na istočnobosanskom operacijskom području ponovo prešla u ruke 2. armije.

Treća etapa je trajala od 2. do 22. aprila. Ona se karakteriše prelaskom 2. armije u ofanzivu opštim pravcem ka Doboju, definitivnim oslobađanjem doline r. Bosne i daljim napredovanjem na pravcu Derventa — Bosanski Brod — r. Vrbas, čime su stvoreni osnovni uslovi za novu operaciju 2. armije desnom obalom r. Save ka Zagrebu.

Neposredno pred početak te ofanzive 2. armije, 5. aprila, neprijatelj je napustio Bijeljinu pod pritiskom 17. divizije, i povukao se prema Brčkom. U to vreme prebačena je iz Srema 5, a iz Mačve 2. proleterska divizija, kojima se priključila i 17. divizija iz 2. armije. One su obrazovale Južnu operativnu grupu divizija 1. armije, sa zadatkom da obuhvatnim manevrom preko Brčkog i Šamca razviju operacije preko r. Save ka Vinkovcima u pozadini sremskog fronta.

Šestog aprila oslobođeno je i Sarajevo, pa je zbog toga bilo potrebno da se što pre preseče komunikacija u dolini r. Bosne, radi sprečavanja izvlačenja neprijateljeve grupacije koja se nalazila oko Sarajeva. U borbama 9. i 10. aprila jedinice 2. armije su podišle Doboju. Komunikacije na desnoj obali r. Bosne neprijatelj više nije mogao da koristi, ali je zaposeo levu obalu reke i uporno se branio, i to uz snažne protivnapade, naročito od pravca Maglaja.

Uz podršku avijacije, 28. divizija je forsirala i r. Bosnu, nizvodno od ušća r. Spreče, a 17. aprila oslobođen je i Doboj, gde je bilo oko 500 zarobljenih i veliki ratni plen, a zatim su presečene sve komunikacije u dolini r. Bosne, pa je otpočelo gonjenje neprijatelja ka Derventi i Bosanskom Brodu.

Radi sadejstva sa 1. armijom, koja je nastupala severno od r. Save, noću 20/21. aprila, četiri bataljona 23. divizije prešla su r. Savu kod s. Sijekovac i 21. aprila ušli u južni deo Slavenskog Broda.

Snage 28. i 45. divizije, u nadiranju ka severozapadu, izbile su noću 21/22. aprila na r. Vrbas, dok je većina ostalih snaga 2. armije bila prinuđena da čisti teren od preostalih četničkih i ustaških bandi na oslobođenoj teritoriji.

Osnovna iskustva iz operacije u istočnoj Bosni mogla bi se svesti na sledeće.

Druga armija se borila gotovo čitavo vreme u okruženju ili poluokruženju, a neko vreme, kada je presečena njena jedina veza snabdevanja — u rejonu Zvornika — i u potpunom okruženju. To je umnogome uticalo i na karakter njenih taktičko-operativnih dejstava. Osnovni operativni oslonac — šira slobodna prostorija oko Tuzle — obezbeđivao je dejstvo po unutrašnjim pravcima na ugrožena mesta, kada i gde bi se stvorile neuralgične tačke. Međutim, karakter zemljišta, dubok sneg i nedostatak tehnike nisu dozvoljavali brze pregrupacije snaga sa jednog na drugi pravac dejstva niti jednovremeno angažovanje potrebnih snaga na kritičnim pravcima. Jednom rečju, uopšte nije bilo mogućnosti da armija izvodi neke šire i brze manevre.

Karakteristika tih borbenih dejstava ogledala se, pre svega, u tome što nije bilo oružanih frontalnih borbi, kakvih je bilo na sremskom frontu, a može se reći da nije bilo granice između fronta i pozadine jedinica 2. armije. Kada se, zbog upada 22. nemačke divizije u Vlasenicu i nadiranja ka Zvorniku i neuspešnog napada naših snaga na Bijeljenu, moralo odložiti izvršenje osnovnog zadatka 2. armije — da dejstvuje opštim pravcem ka Doboju, armija je pristupila izvršenju počesnih zadataka, namećući neprijatelju istovremeno frontalni i partizanski način ratovanja, štiteći svim raspoloživim sredstvima položaje oko Tuzle, što je, upravo, i bio cilj neprijatelja da zagospodari komunikacijama Doboj — Tuzla — Zvornik. Borbena dejstva 2. armije sprečila su neprijatelja da obrazuje front na r. Drini, što bi potpuno poremetilo našu operativno-strategijsku situaciju, ugrozilo bok snaga na sremskom frontu i onemogućilo izvođenje kakvih širih dejstava u istočnoj Bosni.

Držanjem istočne Bosne, 2. armija je, u stvari, omogućila da se težište operacija 1. armije prema Vinkovcima prenese na jug, tj. da izmaneuvre stabilizovani neprijateljev front u Sremu i na taj način omogući dalje brze operacije ka glavnom objektu svoga napada — Zagrebu.

Dejstvujući i sa fronta i iz pozadine, 2. armija je 50 dana zadržavala 22. nemačku diviziju, nanoseći joj velike gubitke i prinudila je neprijatelja u celini da, u oskudici snaga i sredstava, dovodi nove snage u istočnu Bosnu. Osnovni razlog što 22. nemačka divizija nije bila zadržana i uništena bio je taj što na desnoj obali r. Drine nije bilo naših snaga, a tamo gde ih je i bilo bile su male i nedovoljne, tako da su ih Nemci odbacili, prebacujući se preko reke gumenim čamcima.

Armija je bila formirana i popunjena pretežno mladim borcima i neiskusnim nižim starešinama, koji su bili gotovo bez ikakvog ratnog i borbenog iskustva, a uz to i nedovoljno obučeni. No, oni su, ipak, uz očigledne teškoće, izvršavali mnoge teške i složene borbene zadatke.

Ako se ima u vidu i to da su te operacije obilovale i dejstvima u kojima su učestvovali svi rodovi vojske, pa ponekad i avijacija, i da se ratovalo i po pravilima frontalnog i partizanskog ratovanja u uslovima surovih klimatskih prilika i na ispresecanom zemljištu, onda se sa pravom može konstatovati da je nedostataka bilo prilično. Nije bilo dovoljno artiljerije, a avijacijska podrška nije uvek pristizala, pa ni kada je bila najpotrebnija. Tenkova, takođe, nije bilo. Međutim, ni neprijatelj nije imao avijacije, ali je zato imao veoma mnogo artiljerije, naročito automatskog oružja sa velikim količinama municije.

Sadejstvo između artiljerije, avijacije i pešadije u dejstvima nije bilo dovoljno organizovano, niti ostvarivano. Inžinjerije je po broju bilo dovoljno, ali ona nije imala dovoljno sredstava. Nedovoljno je, na primer, bilo eksploziva da bi se porušila komunikacija u dolini r. Drine itd. Našoj inžinjeriji je, ipak, pošlo za rukom da izgradi most na benzinskim buradima preko r. Drine (dva puta, jer je jedan odnela voda) preko kojeg je vršeno celokupno snabdevanje armije. Veze su se temeljile prvenstveno na kurirskim vezama, a zatim na telefonskim sredstvima; radio-sredstva su bila veoma slaba, tako da se radio-veza mogla održavati samo na jednom do dva pravca najviše.

Napad na jako utvrđenu i uporno branjenu Bijeljinu nije uspeo, iako je bilo angažovano dovoljno snaga, i to uglavnom zbog vrlo slabog dejstva artiljerije i nedovoljne efikasnosti avijacije, ali i zbog lošeg vremena, nedovoljnog iskustva mladih boraca u napadima na utvrđena mesta i slabog sadejstva između pešadije i artiljerije. Osim toga, nije bilo sredstava za otkrivanje mina, pa su mnogi naši borci stradali od protivpešadijskih i drugih vešto postavljenih mina.

OPERACIJE DESNOM OBALOM SAVE — PROLEĆNA OFANZIVA

Ova operacija predstavlja, u stvari, neposredno produženje opšte ofanzive u istočnoj Bosni. Njen cilj je bio da 2. armija produži dejstva u zoni severno od r. Save, a na jugu — pravcem Maglaj — Banja Luka — Bosanska Krupa — Ogulin — Črno-

melj — Novo Mesto, dolinom reka Une i Krke, i da, u sklopu izvršnih operacija Jugoslovenske armije, obezbedi otkriveni desni bok i pozadinu 4. armije u toku njene operacije ka Trstu, kao i da sadejstvuje 1. armiji u toku njenog nastupanja severno od r. Save ka Zagrebu.

U geografsko-topografskom i operativno-taktičkom smislu, armijska operacijska zona bila je prilično teška za savlađivanje, i to prvenstveno zbog njene ispresecanosti mnogim rekama (Vrba, Una, Kupa) koje je trebalo savlađivati najneophodnijim, često i vrlo improvizovanim tehničkim sredstvima. Ta zona je bila opustošena i vrlo siromašna, što je otežavalo snabdevanje jedinica 2. armije a bila je udaljena od baza savezničke pomoći. Osim toga, neprijatelj je radi zadržavanja naših snaga i urednijeg izvlačenja, organizovao rušenje mostova i komunikacija i uporno branio pojedine linije i uporišta koja su bila naslonjena na rečne prepreke, a istovremeno je zemljište podešavao za žilaviju odbranu.

Vrlo značajna karakteristika tih armijskih dejstava ogledala su se u sadejstvu sa jedinicama 1. armije severno od Save, pošto su delovi 2. armije veoma često prelazili Savu i tako iz pozadine ometali pokušaje neprijatelja pred frontom 1. armije da sredi svoje snage i stabilizuje front.

Tok ove operacije 2. armije karakterišu, uglavnom, tri etape.

U *prvoj etapi*, koja je trajala od 22. do 25. aprila, armija je forsirala r. Vrba i izbila na r. Unu. U to vreme u sastav armije su ušle 3, 4, 10. i 39. divizija. Posle forsiranja r. Vrbasa, 28. i 45. divizija, u sadejstvu sa 34. divizijom, napale su i oslobodile Bosansku Gradišku, a njihovi delovi prešli Savu i oslobodili Staru Gradišku.

U *drugoj etapi*, koja je trajala od 26. aprila do 6. maja, dejstva 2. armije se karakterišu borbama na r. Uni, u rejonu Karlovca i na r. Kupi. Radi što lakšeg i operativnijeg rukovođenja i komandovanja divizijama u njihovom nezadrživom nadiranju ka severozapadu i, ujedno, postizanja optimalnog zamaha u daljem toku operacije, od 23, 28, 39. i 45. divizije (a kasnije i 25. divizije) formirana je Unska operativna grupa, a od 3, 4, 10. i 34. divizije (iz 4. korpusa) Karlovačka operativna grupa.

Zadatak Unske operativne grupe, kojom je komandovao načelnik štaba 2. armije Ljubo Vučković, bio je da likvidira neprijateljeva uporišta u dolini donjeg toka r. Une, izbiye i preseče komunikaciju Zagreb — Karlovac i, zatim, napadne Karlovac sa severoistoka.

Karlovačkom operativnom grupom komandovao je komandant 2. armije, a njen zadatak je bio da se što pre prebaci na teritoriju Tounj — Ogulin — Vrbovsko i iz te oblasti, potom, napadne na Karlovac, uništi neprijateljevu karlovačku grupaciju.

U to vreme, u donjem toku r. Une nalazile su se nemačka 373. legionarska i 4. i 6. ustaško-domobranska divizija, koje su uporno branile uporišta Bosanski Novi, Dobrnju, Bosansku i Hrvatsku Dubicu, a ona su, u stvari, predstavljala produženje neprijateljevog fronta na desnoj obali r. Ilove, severno od r. Save.

Dejstva Unske operativne grupe, međutim, zastala su u teškim borbama oko Bosanske Dubice i Kostajnice.

Na dan 27. aprila, 45. divizija je oslobodila Bosansku Dubicu, a već sledećeg dana je počela borbe i za Hrvatsku Dubicu, forsirajući r. Unu improvizovanim sredstvima.

Tih dana 28. divizija vodi borbu za oslobođenje Bosanske Kostajnice, a 39. divizija — Bosanskog Novog.

Opšti napad Unske operativne grupe izveden je 29. aprila, ali nije uspeo, jer je neprijatelj protivnapadom od Jasenovca i Sunje odbacio delove 45. divizije. Ogorčene borbe su nastavljene sve do 3. maja, kada su oslobođeni Hrvatska Dubica i Kostajnica.

Posle likvidacije svih neprijateljevih uporišta u slivu donjeg toka r. Une, nastavljeno je nezadrživo nadiranje Unske operativne grupe: 45. divizija upala je u Sisak 5. maja, 28. divizija oslobađa Petrinju, a 23. divizija otpočinje prelaz r. Kupe, istočno od Karlovca. Time Unsko-operativna grupa onemogućava neprijatelju, koji se bio angažovao u karlovačkoj operaciji, da se povuče ka Zagrebu i ojača njegovu odbranu.

Operacije Karlovačke operativne grupe odvijale su se na vrlo teškom terenu, duboko ispresecanom strmim dolinama reka Dobre, Mrežnice i Korane, što je otežavalo manevre snagama, dok je odbrana Karlovca bila dobro organizovana i vrlo uporno izvođena.

Najjače neprijateljevo uporište u spoljnoj odbrani Karlovca, Generalski Stol, zauzeto je 2. maja. Gotovo u isto vreme likvidirana su i sva neprijateljeva uporišta na desnoj obali r. Korane, dok su između r. Dobre i r. Kupe naše jedinice izbile ka prilazima Karlovca. Predveče 3. maja počele su borbe za poslednju liniju odbrane Karlovca. Grad je bio obuhvaćen snagama dve divizije — 10. divizija je napadala sa istoka i severoistoka, a 34. divizija — prema Ozlju. Te dve divizije su imale zadatak da zatvore obruč oko grada.

Posle razbijanja snažnih neprijateljevih protivnapada noću 5/6. maja jedinice Karlovačke operativne grupe oslobodile su Karlovac, naredne noći — 6/7. maja. Time je bio slomljen najjači odbrambeni rejon na južnim prilazima Zagrebu, mada nije došlo do potpunog okruženja i uništenja svih neprijateljevih snaga u tom rejonu. Neprijatelj je, međutim, imao nekoliko hiljada poginulih, a zarobljeno je oko 8.500 neprijateljevih vojnika i zaplenjena velika količina ratnog materijala.

U *trećoj etapi* koja je trajala od 7. do 14. maja, snage 2. armije jačine tri divizije (3, 4 i 10. divizija) nezadrživo su nadirale ka Krškom i Novom Mestu, radi odsecanja odstupanja nemačko-ustaških snaga koje su se izvlačile na zapad.

Sadejstvujući 1. armiji, koja je vodila uporne borbe istočno od Zagreba (na liniji Sesvete — Zagrebačka gora), dve brigade 45. divizije u brzom nastupanju desnom obalom r. Save, 8. maja izjutra upale su u Zagreb i zaposele radio-stanicu i delove grada: Trnje, železničku stanicu, Tomislavov trg i aerodrom.

Zanimljivo je, pa i poučno, istaći da smo za taj prodor naših snaga saznali preko talasa Radio-Zagreba.

Neko iz štaba je, naime, na radio-aparatu pronašao talasnu dužinu Radio-stanice Zagreb. Ona je emitovala uobičajeni program. Bili su to nemački marševi. Taman smo večerali, kad nas iznenadiše veću da je Radio-stanica Zagreb odjednom prestala da emituje program. To nas je zainteresovalo tim više što smo znali da 1. armija još nije počela neposredne borbe za oslobođenje Zagreba. Okupili smo se oko radio-aparata i nagađali: šta je to sada. Odjedanput radio-stanica ponovo progovori: najavljuje specijalni proglas. Zatim opet malo muzike, a mi i dalje stojimo pored aparata, čekajući da saznamo kakav je to proglas. Nestrpljenje je bilo tim veće što je spiker češće upadao s upozorenjem da će proglas biti ubrzo emitovan i da će biti važan. Bili smo prijatno iznenađeni kada je spiker počeo da čita proglas, a njega je napisao štab jednog bataljona naše 45. divizije koji je iznenada upao u Radio-stanicu, likvidirao njeno obezbeđenje i zadržao je u svojim rukama. Sećam se dobro da je u proglasu rečeno da su jedinice 2. armije u toku dana i noći upale u Zagreb, da su zauzele radio-stanicu i da sada vode žestoke borbe za železnički kolodvor. U proglasu je bio i pozdrav građanima Zagreba, čak i uputstva građanima iz delova grada u kojima se još vodi borba da ne otvaraju prozore i ne izlaze na ulice. Zatim su se ređali poruke i pozdravi naših boraca svojim roditeljima i drugovima...

Tako je 2. armija, iako joj nije bio zadatak da neposredno učestvuje u oslobodenju Zagreba, izvesnim svojim delovima upala u grad i time olakšala jedinicama 1. armije, koje su nosile glavni teret borbi za grad, da brže oslobode Zagreb.

Ka Zagrebu su, potom, bile upućene 28. i 39. divizija, što je sve doprinelo boljem sadejstvu sa 1. armijom i bržem oslobodenju grada Zagreba.

U noći 8/9. maja, jedinice 2. armije spojile su se sa jedinicama 1. armije.

U međuvremenu od 10. do 13. maja produženo je gonjenje razbijenog neprijatelja ka Celju (45. i 39. divizija), Zidanom Mostu (4. divizija) i Kranju (3. divizija), dok su ostale snage 2. armije čistile, uništavale i razoružavale neprijatelja, odnosno obezbeđivale širu prostoriju Krško (10. divizija), Zagreb (28. divizija), Samobor (23. i 25. divizija) i Karlovac (34. divizija).

Na području između Zagreba i Zidanog Mosta 11. maja kapitulirale su 7. SS i 373. nemačka divizija, kao i brojne ustaške i četničke jedinice.

Pošto su se 45. i 39. divizija u rejonu Celja povezale sa jedinicama 3. i 1. armije, potpuno je zatvoren obruč oko neprijatelja koji je odstupao, tako da je u toku 14. maja prestao njegov oružani otpor.

Time su operacije 2. armije, u sklopu završnih operacija Jugoslovenske armije, bile završene.

*

Od svog formiranja do 15. maja 1945. godine, jedinice 2. armije su uništile oko 30.000 i zarobile oko 36.000 neprijateljevih vojnika, podoficira i oficira. Samo od 10. do 15. maja 2. armija je zarobila 21.000 neprijateljevih vojnika i zaplenila 29. tenkova, 244 artiljerijskih oruđa, 180 minobacača, 1.763 mitraljeza i dr. U isto vreme, njene jedinice su imale 4.961 poginulih i 14.212 ranjenih drugova.

Osnovna iskustva iz prolećne ofanzive 2. armije mogla bi se svesti na sledeće.

- Iako nije raspolagala motorizovanim snagama, do izražaja je, ipak, došao relativno brz tempo operacija, i ako je trebalo uzastopno savladivati niz vodenih prepreka (Bosnu, Vrbas, Unu, Kupu) koje je neprijatelj uporno branio. Tome tempu su, svakako, doprineli već stečeno iskustvo, umešnost, hrabrost, velika energija i nezaдрживi ofanzivni elan koji su se ispoljili u svim jedinicama 2. armije.

Borci i rukovodioci tih mladih jedinica stekli su u ranijim borbama u istočnoj Bosni potrebno ratno iskustvo, pa su u daljim borbama pokazali veliku upornost i izdržljivost, visoku svest, rešenost da po svaku cenu što bolje izvrše postavljene zadatke.

Naročito su dolazila do izražaja vešta i uspešna dejstva jedinica 2. armije u forsiranju Une i u borbama za mostove. Svaka jedinica je bila prinuđena da forsira poneku reku, a neke jedinice su forsirale reke isključivo mesnim priručnim sredstvima prikupljenim na brzinu, a neke su vrlo vešto i uspešno zauzimale postojeće mostove, sprečavajući na taj način neprijatelja da ih poruši. Glavni mostovi na r. Uni, kod Dubice i Bosanskog Novog, zatim na r. Kupi kod Siska, Petrinje i dr. — bili su spaseni, zahvaljujući veštini snaga 2. armije. To je znatno doprinosilo da 2. armija bez velikog zadržavanja oko reka ubrza nastupanje desnom obalom r. Save ka konačnom cilju — potpune neprijateljeve kapitulacije.

- Upadom i otpočinjanjem borbi za važna neprijateljeva uporišta severno od r. Save (kao što su bila, na primer, Slavonski Brod, Gradiška, Sisak i naročito Zagreb), koja su mogla duže da usporavaju nastupanje 1. armije, jedinice 2. armije su najcelishodnije realizovale sadejstvo sa 1. armijom, čime su joj znatno olakšale u njenom napredovanju.

- S obzirom na nedostatak sredstava veze, u početku ofanzive vrlo se teško reagovalo na armijskom nivou na brze i različite situacije i dejstva divizija u pokretu, pa je tim više bio opravdan i vrlo koristan postupak što se prešlo na formiranje dve operativne grupe — Unsku i Karlovačku. Komande tih dveju grupa su donosile odluke samostalno, usaglašavajući ih međusobno kad god je za to bilo potrebe i mogućnosti.